

IDEOLOGIE POLITICĂ ȘI MODERNIZARE ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ PREUNIONISTĂ

Dumitru Vitcu

Political ideology and modernization in the preunion Romanian society

Summary: The Romanian modern state-making process embraced some major stages, among them first was the growth of national awareness, sprouting in the 1848 revolution, when the political ideology imposed itself as a powerful factor of emancipation, either from social and economic point of view, or political one. Long before, Romanian Principalities, Moldavia and Wallachia, lacked vested interests in the relatively backward economy and culture of the Ottoman Empire, and they disparaged the conventionalism of the Oriental society, which they reckoned to be the antithesis of progres. And so, in extra-Carpathian Principalities, Romanians first consciously started to break with the past so as to achieve national goals, and their efforts commenced the building of a Romanian modern state. Revolutionary waves occasionally rolled through Romanian lands, propelled in part by liberal and nationalistic ideas as well as by urgent needs. For instance, in 1821 Tudor Vladimirescu launched an uprising in Wallachia calling for a „representative assembly” to act on behalf of the people against the exploitative Phanariots and certain Romanian aristocrats. Again in 1848, renewed seditious currents led Romanians to rebel, asking for social, economic and national emancipation, not only by thinking, but also in actions. Some Romanian aspirations reached fruition, however, after the Crimean War, by the treaty of Paris (1856), which provided for a „national and independent administration” in the country, according to the most objectivs included in the main documents on political ideology since the end of XVIII-th century up to the Union of Romanian Principalities.

Keywords: Society, Modernization, Revolution, Principalities, National State, Ideology.

În pofida unor dificultăți aparent insurmontabile ce i-au marcat și însoțit intrarea în ciclul tranzitoriu către modernitate, societatea românească, tradițională, s-a arătat deschisă ofertelor înnoitoare și cu suficiente predispoziții în direcția racordării structurilor și apropierii de standardele valorice continentale. Prefacerile înregistrate, pe multiple planuri, începând timid încă din ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea și continuând pe tot parcursul celor următoare, de la bază la suprastructură

și de la centru spre periferie, s-au succedat în ritm și cadență variabile, dependente, în egală măsură, de ceea ce numim îndeobște factori interni și, respectiv, împrejurări externe. Privit într-un orizont mai larg, drumul progresului, al modernizării și al construcției naționale a fost inegal, nesimfon și nesincron în întreg spațiul european, fiind prea adesea presărat cu contradicții, obstacole, rezistențe împinse până la violențe, culminând cu răscoale, revoluții și războaie, cu impact nemijlocit asupra ritmului firesc de dezvoltare a societăților și popoarelor.

Prima jumătate a secolului XIX a însemnat pentru români – risipiți sub stăpâniri (ori numai dominații) străine – o etapă istorică regenerativă, hotărâtoare pentru destinul lor, etapă al cărei ferment în planul bazei economice l-a constituit progresul tehnic, în limitele îngăduite de coordonatele specifice de dezvoltare ale societății românești, iar în cel suprastructural, neîndoielnic, afirmarea și emergența ideii naționale, care s-a și impus ca dominantă asupra întregului veac, la scară continentală. Prefacerile multiple, de natură economică, socială, demografică și spirituală, care au însoțit și ilustrat tranziția de la iluminism la romantism, pe fundalul politic european al „despotismului luminat”, au avut ca efect și „irupția” Principatelor Române în sfera națiunilor civilizate, antrenând prin aceasta mutații specifice în ansamblul organismului social, ca și în psihologia indivizilor.

Direcția antifeudală a efortului regenerativ, deșteptarea, amploarea și generalizarea conștiinței naționale pretutindeni în spațiul românesc, alături de ispita sau mirajul occidentului constituie tot atâtea semne ale resurecției colective, declanșate de boierii luminați, de clericii și cărturarii sfârșitului de veac anterior și continuată, fără sincope, de corifeii generației pașoptiste. Iar direcția națională, majoră, a aceluiași efort s-a impus în cadrul unui sistem de idei politice bine conturat încă din ultimul pătrar al veacului Luminilor. Eforturile boierimii pământene pe linia întăririi instituției domniei, a instaurării unui regim de stabilitate internă, prin substituirea domnilor și boierilor greci cu propriul control al activității politice din țară – căpătând contur și forme de expresie tot mai distincte – nu trebuie interpretate doar ca formă a luptei pentru putere în epocă, ci se înscriu, prin fondul lor, pe coordonatele luptei generale vizând manifestarea și afirmarea ființei naționale, împotriva tendințelor dominatoare ale unei clase străine, fanarioții, reprezentând instrumentele dominației otomane.

După 1821, cuprinsul național al programului pe care revoluția lui

Tudor Vladimirescu nu-l putuse înfățișa integral pe durata „zaverii” a fost întregit, în lumina noilor perspective, de aceleași forțe politice, în acord cu noul statut dobândit, dar într-un stat „puțin evoluat și structurat social”¹. Față de perioada anterioară, *cererile, memoriile și proiectele de reformă* boierești, reluând și amplificând programul celei dintâi revoluții române din „secolul naționalităților”, înregistrează nu numai un spor numeric, ci și calitativ². Cu mici diferențe de nuanță, în funcție de puterea căreia îi erau adresate (Rusia ori Turcia), proiectele și memoriile boierești, veritabile programe politice de reorganizare a societății românești în spirit modern după reînscăunarea domnilor pământeni, vizau aceleași obiective de interes național, precum: întărirea autonomiei Principatelor, restabilirea vechilor privilegii, libertatea comerțului, desființarea raialelor turcești și restituirea teritoriilor acestora Principatelor, granița pe talvegul Dunării, dezvoltarea unei „industrii” autohtone pe temeiul bogatelor resurse existente, armată națională, secularizarea averilor mănăstirești, școli în limba națională, reforme administrative etc.

Printre cele mai importante documente cu asemenea profil în spațiul românesc, ilustrative pentru anii de hotar convențional între lumile medievală și modernă, 1821-1822, sunt de menționat „arz”-urile sau petițiile boierilor moldoveni prezentate Porții, precum și cele menționate de Alecu Russo, îndeosebi **Pontul popilor și Shedion de reformă** și **stăpânirii Moldovei**. De asemenea, reprezentanții marii boierimi muntene, refugiați la Brașov, înaintaseră Rusiei, în decembrie 1821 sau ianuarie 1822, câteva memorii de același profil, mai cunoscute fiind cel intitulat **Îndreptarea țării**, ori cel atribuit vomicului Alecu Vilara.

Neîndoielnic, însă, cel mai reprezentativ document pentru spiritul agitat al epocii, inspirat, s-a spus³, din celebra **Declarație a drepturilor omului și ale cetățeanului** și ilustrând interesele sau opțiunile politico-sociale ale boierimii mici și mijlocii din Moldova, a fost, neîndoielnic, **Constituția cărvunurilor**, din anul 1822, calificată de savantul A.D. Xenopol drept „cea

¹ Gh. Platon și colab., **Cum s-a înfăptuit România modernă. O perspectivă asupra strategiei dezvoltării**, Iași, Editura Universității „A.I. Cuza”, 1993, p. 56.

² Vlad Georgescu, **Memorii și proiecte de reformă în Principatele Române (1761-1830)**, București, Editura Academiei, 1970, p. 184.

³ V. Șotropa, **Proiectele de constituție, programele de reformă și petițiile de drepturi din Țările Române în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea**, București, 1976, p. 63 și urm.

dintâi manifestare politică a cugetării liberale” și, totodată, „cea dintâi întrupare a unei gândiri constituționale în țările române”⁴. Documentul, sincron cu pamfletul unuia dintre autori, **Strigarea norodului Moldovei către boierii pribegiți și către Mitropolitul**⁵, propunea introducerea în Moldova a unui regim constituțional bazat pe principiul separării puterilor, pe reformarea și modernizarea administrației, în măsură să asigure guvernarea națiunii prin ea însăși, proclamând egalitatea în drepturi în fața legii, respectul absolut al proprietății, libertatea individuală, suprimarea tuturor îngrădirilor din calea libertății industriale și comerciale, etc. Democrația *cărvunarilor*, reprezentând o bornă sau mărturie semnificativă asupra ideologiei politice a vremii și a concepției de organizare modernă a vieții de stat, chiar dacă a fost marcată de spiritul revoluției franceze, nu poate fi echivalată cu fructul imitației străine, ci s-a impus – în expresia unui analist, pe care o împărtășim – drept „cea mai potrivită haină pentru societatea <românească> de atunci”⁶.

Statul, cu instituțiile sale fundamentale, continua să-și adapteze structurile în funcție de împrejurările istorice concrete, vibrând consensual în fața marilor teme sau obiective naționale. „Un nou veac se deschide sub ochii noștri”, observa, în aceeași vreme, boierul-cărturar Costache Conachi, dând astfel expresie, la capătul câtorva decenii de lentă evoluție, pe multiple planuri, a societății românești, unui sentiment împărtășit și de alți congeneri.

Într-adevăr, sub impresia anchilozării vechilor rânduiei, se produsese, totuși, în deceniile de început ale secolului, o serioasă subminare a acestora, însoțită de o evidentă dislocare în mentalități, generând totodată și reacții nostalgice firești, ori simple iluzii țesute pe fondul convulsiv al împrejurărilor politice, de tipul celei exprimată, versificat, de dascălul ardelean al Seminarului de la Socola și al Academiei Mihăilene, Vasile Fabian-Bob, adus la Iași de Gheorghe Asachi: „S-au întors mașina lumei”, constata el, în vădită contradicție cu tendințele încă retrograde ale epocii; „s-au întors cu capu-n gios/ Și merg toate dimpotrivă, anapoda și pe dos/. Soarele d-acum răsare dimineața la

⁴ A.D. Xenopol, **Primul proiect de constituțiune a Moldovei din 1822. Originile partidului conservator și a celui liberal**, București, 1898, p. 45.

⁵ Ionică Tăutul, **Scrieri social-politice**, ediție de Emil Vîrtosu, București, Editura Științifică, 1974, p. 79-93.

⁶ D.V. Barnovschi, **Originile democrației române. „Cărvunarii”. Constituția Moldovei de la 1822**, Iași, 1922, p. 308.

apus/ Și apune despre sară, cătră răsărit, în sus”. Evident, stihurile sale, inspirate, pare-se, de mișcarea eteristă⁷ și ilustrând o stare de spirit vădit conservatoare, contrastau cu „principurile moderne” și cu „ideile volteriane”, aclimatizate de primii tineri „bonjuriști” în spațiul românesc și evocate de generația pașoptistă, pentru care cultul faptei devenise o obsesie, iar idealul național – crearea statului unitar modern – un legământ. Speranțele îl mobilizau însă și pe fostul dascăl ardelean, conștient, probabil, că vremurile vechi vor apune curând, încheind: „Iată, Aurora vine cu veșminte luminate/ Alungând spaimele nopței, peste clima depărtate/ Iară steaua Afroditei vărsând rouă și răcoare/ Deschide cu-a sale raze porțile sfântului Soare”⁸.

Perspectiva derutant-nostalgică a teologului transilvan – situat potențial (la vremea respectivă) pe oricare parte a baricadei ce separa lumea veche de cea nouă – ilustra o realitate decriptată altfel, într-o nouă lumină, de reprezentanții generației june; pentru aceștia din urmă, sub aspectul trăirii istorice, deceniile de mijloc ale „secolului naționalităților” corespunzând perioadei istorice deschisă de Regulamentul Organic, devansau suma realizărilor din ultima jumătate de mileniu. Acea generație, crescută și maturizată în atmosfera de efervescentă post-eteristă din Principate, adăuga obiectivului sau dezideratului major al emancipării naționale – în numele căruia românii se ridicase la luptă în 1821 – și reformele sociale, reclamate de nevoia creării și consolidării unității naționale.

Numai că opțiunea politică a mării boierimi în favoarea Rusiei, întemeiată pe experiența tristă a deceniilor anterioare și exprimată prin amputările teritoriale săvârșite succesiv, în 1775 și, respectiv, 1812, ca și prin proiectele de partaj încă existente, generând îngrijorări majore, a condus la întărirea influenței împărăției pravoslavnice în Principate, vădită și confirmată, mai întâi, prin natura și conținutul **Convenției de la Akkerman** (7 octombrie 1826) și, apoi, prin textul **Tratatului de la Adrianopol** (2 septembrie 1829), care a marcat încheierea războiului ruso-turc din anii 1828-1829. Se cuvine precizat faptul că, înainte de izbucnirea războiului, care a prilejuit o nouă ocupație armată rusă a Principatelor pentru o perioadă de șase ani, pătura superioară a boierimii

⁷ **Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900**, București, Editura Academiei, 1979, p. 344.

⁸ **Vasile Fabian-Bob, Moldova la anul 1821**, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, II, Brașov, 1839, p. 13.

moldovene își văzuse recunoscute și chiar sporite întinsele drepturi și privilegiile prin **Anafora** pentru pronomiile **Moldovei**, aprobată de domnitorul Ioniță Sandu Sturdza la 12 aprilie 1827.

Tratatul de la Adrianopol, reluând și amplificând condițiile impuse de Rusia – prin convenția din 1826 – Turciei, în cuprinsul **Actului osăbit pentru Prințipaturile Moldova și Țara Românească**, care era parte integrantă a documentului oficial⁹, restituia Țării Românești cetățile de pe malul stâng al Dunării (fostele raiale), fixând granița româno-turcă pe talvegul fluviului. În raporturile cu Principatele, Poarta se angaja să respecte autonomia administrativă a acestora și vechile lor privilegii, domniile urmând a fi numiți pe viață. Monopolul economic otoman asupra țărilor române era desființat, asigurându-se deplina libertate a comerțului acestora, ca și scutirea de a mai livra furnituri puterii suzerane. De asemenea, Poarta se obliga să confirme și să respecte *regulamentele* administrative ce urmau a fi elaborate în timpul ocupației țariste, ocupație care avea să se mențină până la plata integrală a despăgubirilor de război, datorate Rusiei și fixată la suma de 11,5 milioane ducați.

Deschiderea porturilor dunărene pentru comerțul liber, îngrădirea dreptului de intervenție a Porții și interdicția pentru turci de a se stabili în Principate creau premise serioase pentru dezvoltarea internă a acestora și, practic, reduceau suzeranitatea otomană doar la plata unui tribut anual și la oficiul de confirmare a domnilor. Așadar, după o perioadă de adânci frământări politice, de confruntări dramatice, atât în interior cât și în afară, începea pentru Principate etapa de aplicare practică a programului de transformare a societății, în limitele și în spiritul celei dintâi legiuiri cu caracter constituțional, elaborată sub înaltul patronaj al comandantului trupelor rusești de ocupație, generalul Pavel Kisseleff. Prin noul așezământ legislativ, numit **Regulament Organic** și apreciat de specialiștii în domeniu drept „cod constituțional și administrativ”¹⁰, sau „protoconstituție”¹¹, aveau să fie introduse, statuate și dezvoltate în

⁹ *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. IV, București, 1893, p. 598-601; I.C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834*, București, 1934, p. 356 și urm.

¹⁰ Tudor Drăganu, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până la 1916*, Cluj-Napoca, 1991, p. 39-40.

¹¹ Iuliu C. Ciubotaru, *Lucrări și proiecte în vederea elaborării Regulamentului obștesc al Moldovei din anul 1827*, în *Regulamentul Organic al Moldovei*, eds. Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău cu sprijinul lui Cornelii Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 71-94.

societatea românească instituții și practici moderne, în deplin acord cu spiritul veacului, accelerând procesul evoluției pe multiple planuri.

Născut din conjugarea intereselor *interne*, pe de o parte, reprezentate de revendicările, tendințele sau predispozițiile (dar și obstrucțiile) reformiste ale boierimii moldo-valahe după abolirea regimului politic turco-fanariot și a celor *externe*, pe de alta, ilustrate prin creșterea apetitului anexionist al Rusiei înveșmântat în haina străvezie a protectoratului unilateral asumat asupra popoarelor creștine din Orientul european (inclusiv asupra Principatelor) – pe fondul degradării continue a capacității de conservare a Imperiului Otoman – după pacea de la Kuciuk-Kainargi, Regulamentul Organic semnifică nu doar un simplu act legislativ înseriat celor cu valoare constituțională pentru societatea românească, ci un autentic jalon, cu multiple simboluri sau valențe, în procesul complex al evoluției acesteia către modernitate în deceniile de mijloc ale secolului XIX. Faptul că a fost proiectat, elaborat și pus în aplicare la comandă și sub strictă supraveghere externă, rusească în esență, dar și turcească prin efectul suzeranității recunoscute, în împrejurări vitrege pentru Principate, chiar dacă poate părea paradoxal, nu i-a diminuat nici substanța și nici capacitatea de influență – neîndoielnic considerabile, prin raportare la opțiuni – asupra mijloacelor și a forțelor politice interne, menite și/sau capabile să-și asume responsabilitatea construcției moderne în imediată perspectivă.

Împărtășind întrutotul aprecierea că nu Regulamentul Organic a creat mișcarea de regenerare în spațiul românesc¹², ne îngăduim a adăuga observația că, departe de a o fi blocat prin suita constrângerilor politico-administrative degajate din litera ori din spiritul legiurii, acea mișcare a dobândit un impuls fără precedent grație, în bună măsură, și noului cadru juridic introdus în Principate în anii 1831-1832. Și chiar dacă amintitele constrângeri, cumulate cu lipsa experienței politico-administrative adecvate ori cu moralitatea și cultura celor chemați s-o implementeze, păreau să îndreptățească opinia diplomatului francez Bois le Comte vizând rolul pervers jucat de Rusia în Principate¹³, inițiativele

¹² Gh. Platon, **Regulamentul Organic: operă de progres sau instrument de opresiune socială și națională**, în vol. **De la constituirea națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă**, III, Iași, Editura Universității „A.I. Cuza”, 2000, p. 41.

¹³ Dumitru Vitcu, Gabriel Bădărău, **Moldova sub regimul ocupației rusești (1828-1834). Orizont politic**, în vol. **Regulamentul Organic al Moldovei**, p. 57-58.

modernizatoare declanșate în spațiul românesc – pe temeiul noii legiuri – de spiritele luminate ale vremii aveau să-și caute și să-și afle forme de expresie adecvate împrejurărilor, incluzând acțiuni conspirative, ca și cele de natură propagandistică, desfășurate sub stindardul liberalismului, devenit dominantă ideologică a perioadei regulamentare.

În egală măsură acest efort își va găsi un larg și eficient spațiu de manevră în planul culturii, instituționalizată și orientată precumpănitor în direcție națională¹⁴. Tinerii aflați la studii peste hotare, îndeosebi în Franța, sfidând măsurile obstrucționiste luate sau dictate împotriva-le de reprezentanții autorizați ai puterii protectoare, vor constitui o veritabilă curea de transmisie a noii ideologii și, mult mai important, își vor asuma rolul de formatori de opinie pentru întreaga generație pașoptistă.

Fără a mai stăruii asupra limitelor sau a binefacerilor primului așezământ constituțional românesc, situat în orizontul modernității undeva la granița dintre premisă și consecință ale acesteia, Regulamentul Organic a constituit și continuă să fie o temă istoriografică, pe cât de generoasă și de incitantă, pe atât de controversată și expusă prejudecăților. Acestea din urmă se poate lesne observa că își au sorginea în reacția bine motivată a contemporanilor care, diferențiat totuși, au supralicitat până la absolutizare rolul jucat de Rusia (prin instrucțiunile transmise comisiei de redactare, prin ocupația armată și administrația provizorie a țării exercitate pe durata lucrărilor, ca și prin statutul asumat de putere protectoare) în procesul elaborării, finalizării și aplicării Regulamentului¹⁵.

Opoziția antiregulamentară a „beneficiarilor” pământeni, devenită aproape sinonimă cu opoziția antirusească, exprimată prin protestul răspicat al Adunării muntene față de introducerea *articolului adițional* și, mai cu seamă, prin „ceremonia” incinerării din 6 septembrie 1848 a celor două simboluri ale oprimării naționale și sociale, **Regulamentul** și **Arhondologia**¹⁶, pare să fi influențat decisiv și unilateral discursul istoriografic, îndreptat cu vădită predilecție către excesiva-i politizare.

Dincolo însă de orice controversă, pe oricare segment sau etapă ale aceluiași proces, se impune concluzia echilibrată și deplin îndreptățită a

¹⁴ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 41; vezi și Gabriel Bădărău, **Academia Mihăileană (1835-1848). Menirea patriotică a unei instituții de învățământ**, Iași, Editura Junimea, 1987, *passim*.

¹⁵ Pentru detalii, Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, *op.cit.*, p. 59-61.

¹⁶ **Anul 1848 în Principatele Române**, IV, București, 1903, p. 235-238 și 245.

marelui istoric A.D. Xenopol, cuprinsă în binecunoscuta-i sinteză de istorie națională: „...Prin Regulamentul Organic se pune pentru prima oară în societatea românească ideea interesului public și anume ca ceva superior celui individual, care, până atunci, totdeauna covârșise pe celălalt. *Ideea statului*, putem zice că, *se năștea pentru prima oară la români în concepția ei modernă* (subl. ns.), ca viața unui tot întemeiat pe norme obștești, adică pe legi. Într-un cuvânt, Regulamentul Organic căutase să prindă viața românească, șovăindă și plutitoare în voia întâmplării, în reguli precise, fixe și nestrămutate ale unor prevederi formulate în chip general; era substituirea vieții legale celei arbitrare de până atunci”¹⁷. Altfel spus, părțile pozitive ale legiurii, deloc puține sau neînsemnate, în pofida menținerii sau consacării unor principii anacronice și retrograde, care au frânat ritmul sau cadența evoluției, au contribuit efectiv la procesul de modernizare a societății românești și la compatibilizarea graduală a acesteia cu rigorile civilizației europene.

Sugestivă, chiar dacă poartă pecetea subiectivismului inerent datorat legăturilor sale speciale cu Pavel Kisselev, este și opinia în materie exprimată de principele Nicolae Suțu: „...Niciodată o reformă introdusă în instituțiile noastre nu va avea un caracter atât de radical ca acela care a guvernat organizarea fundamentală introdusă prin Regulamentul Organic. Până atunci, puterile erau amestecate, nici o ramură de serviciu nu era organizată, nu exista nici o garanție contra abuzurilor și a ticăloșiilor de toate felurile care împilau poporul. Regulamentul – mai spune el – a împărțit puterile, a reglementat intervenția guvernului și i-a opus controlul unei adunări electivă; a creat ramuri de serviciu absente în dreptul public; într-un cuvânt, a consacrat principiile de ordine și legalitate ale țărilor celor mai civilizate”¹⁸.

Că nu era o legiuire de sorginte rusească, cum au susținut unii, a dovedit-o și pașoptistul Teodor Rășcanu, care, în cuprinsul unui memoriu de mai târziu (1856) transmis ambasadorului englez la Constantinopol, Stratford Canning, respingând asemenea idee, propunea doar *corijarea*, nicidecum *abolirea*, Regulamentului Organic de către o Adunare constituantă sau de revizie a viitorului organism național¹⁹. Așadar,

¹⁷ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. XI, ediția a III-a, București, s.a., p. 100.

¹⁸ *Memoriile principelui Nicolae Suțu*, ediție de Georgeta Penelea-Filitti, București, Editura Humanitas, 1997, p. 269.

¹⁹ Valeriu Stan, *Două memorii din lupta pentru Unire*, în *Anuarul Institutului de*

societății românești extracarpatică, în ansamblu, i se asigura un cadru juridic nou, menit a încuraja și întreține năzuința spre progres, alăturată, desigur, obiectivelor înscrise ori numai conturate anterior în cuprinsul suitei de memorii sau proiecte reformatoare ale boierimii moldo-muntene, ca și în programul revoluției condusă de Tudor Vladimirescu.

Pe un asemenea fundal, naționalismul și mișcarea națională – ca forme de expresie a ideologiei liberale – au dobândit un plus de vigoare, de consistență și de coerență. Reanimând în proporții fără precedent și, evident, pe un plan superior „chestiunea română”²⁰ pentru a o impune Europei spre soluționare, moldo-muntenii au elaborat între 1831 și 1848 nu mai puțin decât 96 de memorii și proiecte de reformă²¹, care angajau într-un fel sau altul modificarea statutului juridic internațional al acestora, multe dintre proiecte înscriind unirea și chiar independența. Iar când premisele general istorice au îngăduit saltul calitativ de la formulările pur teoretice ale necesității unirii tuturor românilor într-un singur stat, la acțiuni practice, revoluționare sau programatice, mișcarea națională românească, având un puternic suport și stimul cultural, și-a aflat la Iași, în capitala Moldovei, un veritabil centru director.

Se știe, de altfel, că la originea primelor inițiative și înfăptuiri în direcția construcției naționale s-a aflat „junimea” moldavă, familiarizată, surprinzător de repede și de temeinic, cu spiritualitatea, dar și cu viața politică europeană și conștientă de propria-i menire, chiar de propria-i capacitate combativă. Densitatea sporită a evenimentelor de mai largă amplitudine, ponderea și ritmul desfășurării lor în noul ciclu istoric, regenerativ²², este admirabil observată și exprimată de un martor implicat, Alecu Russo, în opinia căruia, pe parcursul a numai 16 ani, de la 1835 și până la 1851, „mai mult a trăit Moldova decât în cele cinci sute de ani istorici de la descălecarea lui Dragoș până în zilele părinților noștri”. Dacă aceștia din urmă trăiseră netulburați de „întâmplările lumii” sau de „vălmășagul veacului”, rămânând cufundați într-o

Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași (AIIA), tom XXIV/1, Iași, 1987, p. 386.

²⁰ Pentru detalii, vezi Leonid Boicu, *Geneza „chestiunii române” ca problemă internațională*, Iași, Editura Junimea, 1975, passim.

²¹ Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines, 1831-1848*, București, Editura Academiei, 1972, p. 195 și urm.

²² Al. Zub, *Ideea națională și accelerarea ritmului istoric*, în vol. *Cunoaștere de sine și integrare*, Iași, Editura Junimea, 1986, p. 9-14.

deplorabilă letargie de iz oriental, cu ochii și gândurile „învârtite la Răsărit”, generația lui, reprezentată de Kogălniceanu, Alecsandri, Negri, Sion, Ralet, Cuza ș.a., crescută și educată „în larma ideilor nouă”, avea privirile „întinse spre Apus”, semnificând, în aceeași evaluare, o „deosebire de la cer la pământ”. Iar schimbarea dimensionată „din talpă până în vârf” a societății moldave, cu prim-planul ei subînțeleș al celei ieșene, nu viza doar limba, hainele și obiceiurile, ci „până și numele: *nu mai sîntem moldoveni, ci români*”²³.

Cât despre capitala țării, supusă aceluiași proces înnoitor, imaginea surprinsă de el într-un veritabil „stop-cadru” din anul 1840 este la fel de sugestivă: „Iașii însuși – spune Alecu Russo – este un monstruos amestec de clădiri masive ori elegante, de palate și de magherniți împrejmuite de ogrăzi nemăsurate; pe ulițele lui fumică lucruri de la țară, lux îmbelșugat, echipagii repezi, livrele, toalete pariziene ori vieneze, zdrențe franco-moldave, fizionomii vesele, aspre, originale, felurit îmbrăcate, ca pentru un bal mascat. Populația lui de 60.000 suflete e tot așa de felurită ca și costumele și un observator de moravuri, stând la fereastră o jumătate de ceas, ar avea de observat destul, ca să poată face cunoștință cu zece popoare și să călătorească totodată în Franța, Germania și în Orient... Oricum ar fi, *bunul nostru oraș începe a-și schimba straiul oriental* (subl.ns.)”²⁴.

Dar, procesul petrecut chiar sub ochii săi, îndeosebi, pe latura vestimentară – la numai un deceniu de la consemnarea acelor observații – era echivalat, oarecum îndreptățit, cu începutul istoriei moderne în societatea românească: „civilizația de azi este fapta logică a părăsirii hainelor vechi; ideea nouă a năvălit în țară odată cu pantalonii și mai strașnici decât năvălirile tătărești. [...] Ideea și progresul au ieșit din coada fracului și din buzunarul jileticii [...] Fracul a introdus dignitatea, pantalonul a silit oamenii a-și măsura coloveranțiile (ploconelile – n.ns.) ce le făceau celor de la care așteptau vreun folos”. Or, asemenea metamorfoză nu putea fi anticipată în trecutul nu prea îndepărtat, când, în aceeași expresie, „haina era răvașul de drum al omului”²⁵, definind

²³ Al. Russo, *Studie moldovană*, în vol. *Scrieri*, ed. P.V. Haneș, Craiova, s.a., p. 186-187.

²⁴ Idem, *Iașii și locuitorii săi în 1840*, în *Viața Românească*, an. VII, vol. XXVI, București, 1912, p. 295, 300.

²⁵ „După barba rasă de tot, mai mult sau mai puțin rotunjită, sau după soiul căciulii – nota același fin observator – știai cu cine ai de-a face; cu cât căciula era mai mare, cu atâta omul era mai însemnat; pe cât șlicul se urca în lățime și în lungime, cu atâta capul aflat

statutul material și dictând forma și natura raporturilor sociale.

Prefacerile aveau loc într-un astfel de ritm încât, în aceeași vreme, adică la jumătatea aceluiași veac, W. de Kotzebue, aflat în trecere prin capitala Țării Moldovei, aprecia, exagerând desigur, că „orice urmă de oraș oriental s-a șters; numai turcul, care vinde rahat la poarta Mitropoliei și-și linge degetele vânzând a mai rămas”²⁶. În imaginarul și limbajul reconstitativ al epocii, tipul ideal al orașeanului era *burghezul*, „un om ca oamenii”, care trebuia să fie, potrivit „regulilor obștești”, abonat „la un cabinet de lectură”, să bea șampanie, să fie îmbrăcat după ultima modă, să poarte baston rococo și pumnal cerchez, să scrie cu „condei de oțel”, să joace șah, să danseze polca și să aibă pe biroul său cel puțin o duzină de „albumuri caricaturale și de cărți ilustrate”²⁷. Această mentalitate, este foarte semnificativă, reflectând marile transformări prin care trecuse orașul moldovenesc, transformări care ridicaseră pe primul plan al vieții urbane o nouă categorie, dacă nu și clasă, socială.

Observații de aceeași factură, extinse de la planul urbanistic la cel comportamental, cu sporul de imagini și nuanțe creionate prin mijloace specifice arsenalului poetic, datorăm unui alt strălucit congener, Vasile Alecsandri, cel care a lăsat posterității, poate, cea mai sugestivă frescă a Iașilor din perioada „reglamentară”, atunci când orașul înfățișa, nu doar vizitatorului străin, ci și localnicilor – în proporții aproximativ egale – cele „două fețe”: una orientală și alta europeană. „Alăturarea acestor două caractere deosebite, care dovedește atât de mult – și în opinia sa – înrâurirea Evropei asupra unei părți dintre români, partea bogată și privilegiată, și lupta neconținută între ideile vechi și nouă, nu era nicidecum tipărită pe fața capitalei noastre cu vro câțiva ani mai în urmă. Atunci ea purta o fizionomie mai mult orientală; însă, de când spiritele au început a să dezveli la razele civilizației, o mare prefacere s-au ivit în toate, o schimbare rapidă s-au săvârșit atât în gusturile, cât și în obiceiurile acelei mici părți a societății românești de care am pomenit”.

Cu siguranță, poetul-observator și cronicar al anilor proprii tinerețe avea în vedere metamorfoza acelu segment social, junimea instruită, sau *bonjuriștii*, pe care însuși îl reprezenta, continuând:

dedesubt era tare și mare și strașnic în viață” (Idem, *Studie moldovană*, p. 194-195).

²⁶ W. de Kotzebue, *Lascăr Viorescu*, București, 1892, p. 71.

²⁷ Vezi N.A. Bogdan, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșean*, Iași, 1925, p. 142.

„Hainele lungi și largi au dat rând straielor mai strâmte ale Evropei; <i>șlicul s-au închinat dinaintea pălăriei; ciubotele roșii și galbâne au dat pasul încălțămintelor de vax; divanurile late s-au cioplit în forme de canapele elegante și, în urmarea tuturor acestor noutăți și a mai multor alte ce s-au introdus cu moda, casele au trebuit negreșit să primească o formă străină și potrivită cu natura ideilor de astăzi”²⁸.

Referindu-se apoi la aspectul urbanistic al orașului, la începutul „europenizării” sale, reflectat în preocupările de înfrumusețare a străzilor și construcțiilor (ridicate după „planuri elegante și plăcute ochilor”), aprecia totuși că „nu este oraș în lume alcătuit din mai multe contrasturi: Iașii este un teatru curios, decorat cu palaturi și bordeie lipite împreună; actorii lui sunt *luxul și sărăcia*; iar comedia ce se gioacă în toată ziua pe scena lui poartă deosebite titluri, precum: «*Cine-i mare, îi și tare; cine-i mic, tot nimic!*» sau «*Șlicul și pălăria, sau idei vechi și idei nouă*»²⁹.

Mesajul social însoțește, așadar, mereu propriile revelații estetice, iar pana – nu mai este o noutate – devine instrument sau (după caz) armă de luptă pentru diminuarea distanțelor ce continuau să separe lumea veche de cea nouă și, respectiv, societatea moldo-valahă sau românească de cea europeană. Din argumentația tradițională, ca și din motivația prezentului tot mai convulsivat, cărturarii și militanții patrioți ai deceniilor de mijloc ale veacului XIX au desprins, cu tactul și discernământul pretinse de împrejurări total neprielnice, concluziile politice ce puneau în evidență iminența revoluției și, implicit, a metamorfozei la scară generală.

Momentul istoric pașoptist, marcând intrarea în arena vieții publice a tinerimii intelectuale – aflată, precum s-a observat deja, la prima generație instituționalizată și având ca trăsătură specifică fundamentală, misionarismul politic³⁰ – a impus definitiv în spațiul românesc primatul luptei politico-naționale, sub semnul căreia se conturaseră proiecte sau programe și se consumaseră generoase energii, chiar dacă mai voalat, și în epoca anterioară. Altfel spus, revoluția din 1848, cu desfășurarea-i și răsturnările de situații binecunoscute în orientul european, găsea aici o

²⁸ Vasile Alecsandri, *Iașii în 1844*, în vol. *Proză*, ed. Georgeta Rădulescu Dulgheru, București, Editura Cartea Românească, 1983, p. 83 și urm.

²⁹ *Ibidem*, până la p. 94.

³⁰ Elena Siupiur, *Viața intelectuală la români în secolul al XIX-lea*, în vol. *Cartea interferențelor*, ed. St. Berceanu, București, 1983, p. 233.

generație pregătită și viguroasă, având deplin cristalizată imaginea viitorului organism național, poate doar sugerată inițial prin ideea Daco-României.

Ajunsă, deci, în faza deplinei maturități politice, națiunea română și-a formulat la 1848 propriul program, unitar în esență și întemeiat pe ideologia națională sau pe mișcarea de idei deja acumulată și exprimată îndeosebi de tinerimea liberală, provenind majoritar din rândurile boierimii mici și mijlocii, cu studii efectuate ori numai începute în occident. De fapt, întreaga istorie modernă a României a stat sub semnul înfăptuirii programului revoluționar de la 1848. Iar principala concluzie, desprinsă din experiența anilor 1848-1849 și formulată explicit de Nicolae Bălcescu³¹, a mobilizat, în perioada imediat următoare, eforturile românilor, în direcția înfăptuirii programului minimal al revoluției – în direcție politică – și anume constituirea statului național, prin unirea celor două Principate extracarpatice, premisă esențială a făuririi României moderne.

Într-adevăr, împrejurările politice ulterioare încheierii Convenției ruso-turce de la Balta Liman (19 aprilie/ 1 mai 1849), voită de semnatari a fi piatra funerară a revoluției române, au transformat Iașii într-un puternic centru de comandă pe frontul organizării interne a luptei pentru unire³², orașul polarizând sub domnia ultimului voievod al Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, nu numai interesele și acțiunile circumscrise obiectivului național major, ci și o gamă diversificată de preocupări culturale, edilitar-gospodărești, economico-administrative, financiare, sanitare și de altă natură, menite parcă a pregăti marea schimbare visată de unul dintre protagoniști: „Moldova răsuflă mai ușor – consemna admirativ același Alecsandri, care proslăvea atitudinea deschisă, reformatoare a domnitorului – și e însuflețită de mari sperări pentru prezentul și viitorul ei”³³.

Era de altfel de domeniul evidenței că, în timp ce foștii revoluționari români exilați căutau în Apus formele organizatorice cele

³¹ „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere și noi, românii, nu vom putea fi puternici până când nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic” (N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Correspondență*, ediție G. Zane, București, Editura Academiei, 1962, p. 135-136).

³² Detalii la Dumitru Vitcu, *Iașii și Unirea Principatelor*, în vol. *Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași, 1600-1859-1918*, coord. Gh. Buzatu, A. Karețchi, D. Vitcu, Iași, Editura Junimea, 1984, pp. 61-142; idem, *Leagănul Unirii Principatelor*, în vol. *Memoria unei capitale*, coord. Gh. Iacob, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2008, p. 65-128.

³³ Apud L. Boicu, *Adevărul despre un destin politic. Domnitorul Gr. Al. Ghica (1849-1856)*, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 38.

mai adecvate momentului postpașoptist, în vederea atragerii de partea crezului național a opiniei publice, a cercurilor politice, diplomatice și revoluționare europene³⁴, grupându-se în jurul revistelor de largă eficiență propagandistică *România viitoare* (1850), *Junimea română* (1851), ori *Republica română* (1851, 1853), în Moldova, noul domnitor și-a propus a „întineri patria”, apropiindu-și pe cei mai „înrați dușmani ai unchiului” (fostul domnitor Mihail Sturdza). A fi întins mâna unui Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Alexandru I. Cuza, Petre Mavrogheni ș.a., acordându-le nu numai importante dregătorii executive în justiție și administrație, ci și înalte ranguri boierești, care le asigurau automat locul în protipendadă, iată o însușire particulară a voievodului moldav (absentă la omologul său muntean, Barbu Știrbei), dispus însuși a depăși îngustimea de vederi specifică funcției ocupate, dar și hotărât a-și „disciplina” colaboratorii, a le orienta energia și capacitățile în serviciul unui progres „măsurat”, fără zguduiri, sub propria-i îndrumare și supraveghere.

Numai că, mai curând decât s-ar fi așteptat, „revoluția pașnică”³⁵ concepută la Iași de Gr.Al. Ghica i-a pus în față multiple adversități, izvorâte atât din inconsecvența creditare a „tinerimii”, vădită în sacrificarea temporară a unor „oameni noi”, cât și din intrigile unei coterii nu lipsită de consilii externe, ori chiar din propriile-i slăbiciuni, suprapuse împrejurărilor politice externe nefavorabile, imposibil de anticipat sau de controlat. Așa se și explică prevalența faptelor de cultură, prin mijlocirea sau în spatele cărora continua să se afirme cu putere sporită năzuința spre unitate și progres, în perfectă sincronie cu măsurile reformatoare adoptate ori numai proiectate de noua administrație politică. Prezența unor ardeleni la Iași (între ei și August Treboniu Laurian, chemat în mod special spre a conlucra la reformarea învățământului), unde avea să apară curând publicații ca *România literară*, *Album istoric și literar* ori *Steaua Dunării*, ca și tipărirea, tot aici, a cunoscutei cronici a lui Gheorghe Șincai, **Hronica românilor și a mai multor neamuri**, sau reprezentarea pe scenele bucureștene a unor piese originale semnate de moldovenii V. Alecsandri, C. Negruzzi sau Matei Millo reprezintă,

³⁴ Pentru detalii: N. Corivan, **Din activitatea emigranților români în Apus (1853-1857)**, București, 1981; Cornelia Bodea, **Lupta pentru Unire a revoluționarilor exilați de la 1848**, în vol. **Studii privind Unirea Principatelor**, București, Editura Academiei, 1960 ș.a.

³⁵ L. Boicu, *op.cit.*, p. 39.

netăgăduit, inițiative și acțiuni ce se cuvin interpretate în cheie *națională*, atribuite și integrate spiritului înnoitor al epocii imprimat de generația revoluției pașoptiste și totodată a Unirii, sau de „oamenii începutului de drum”, în inspirata expresie a profesorului Paul Cornea. Este drept, izbucnirea războiului Crimeii (1853-1856) și noua ocupație militară străină (rusă, apoi austriacă) a Principatelor, începând din vara anului 1853, nu a rămas fără urmări în planul evoluției firești și de ansamblu pentru societatea românească extracarpatică, nevoită a-și adapta obiectivele, resursele și ritmul dezvoltării noilor împrejurări locale și zonale.

Dacă, sub raportul „publicității” continentale făcută cauzei naționale românești, noul conflict din orientul european genera cel puțin iluzii, dacă nu și speranțe îndreptățite, în rândul foștilor revoluționari moldo-munteni activând în exil³⁶, în țară (avem în vedere Moldova, chiar dacă situația se prezenta aidoma și peste Milcov), acțiunile politico-administrative inițiate de autoritățile centrale purtau amprenta provizoratului generat de „refugiul” autoimpus al domnitorului Ghica la Viena, până în toamna anului 1854. Progresele realizate în domeniile cu incidență directă asupra staționării trupelor de ocupație austriacă, precum: transport (căi și mijloace), poștă și comunicații, urbanistică și comerț etc.³⁷ au alternat cu stagnări sau chiar reculuri în sectoarele economice vitale ale Moldovei, acolo unde lipsa resurselor și a specialiștilor, asociată cu teama sau prudența potențialilor întreprinzători localnici în prospectarea ori declararea acestora erau marcate și de intruziunea intereselor franceze, nu mai puțin și prusiene, în acapararea pozițiilor cheie și a concesiunilor profitabile în noul *El Dorado*, cum se înfățișau, occidentalilor, Principatele de la Dunărea de Jos³⁸.

³⁶ „Prezentul rezel – consemna, entuziast, D. Brătianu, într-o corespondență transmisă în țară – s-a ivit în condiții așa de favorabile Principatelor noastre, încât îmi vine să cred că providența l-a provocat într-adins pentru români, ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferințe, ale lor lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor și ca să-și dobândească rangul ce li se cuvine în marea familie a populilor civilizate” (Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. II, București, 1934, p. 45).

³⁷ Pe larg, la L. Boicu, *Introducerea telegrafiei în Moldova (Contribuții la cunoașterea ocupației austriece în 1854-1857)*, în *Studii și cercetări științifice. Istorie*, Iași, fasc. 2/1957, p. 279-305; idem, *Transporturile în Moldova între 1848-1864*, în vol. *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 și 1864. Contribuții*, coord. Val. Popovici, București, Editura Academiei, 1963, p. 231-287.

³⁸ Idem, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853-1856)*,

Oarecum explicabile, în acest sens, sunt și unele măsuri adoptate de Ghica după revenirea sa la Iași, vizând remanierea echipei guvernamentale și întinerirea aparatului administrativ și judecătoresc, prin atragerea și numirea în serviciile publice a celor mai destoinici reprezentanți ai noii generații, „îmbibați cu câteva doctrine liberale” – în expresia malițios-sarcastică a fostului său secretar de cabinet Nicolae Suțu, înlocuit din funcție, la rândul-i, cu publicistul și poetul francez Edouard Grenier³⁹. Or, se știe că orientarea politică a voievodului Moldovei venea în contradicție cu interesele și cu tendințele austriece vizând, pe de o parte, creșterea influenței habsburgice în Principatele extracarpătice și, pe de alta, anihilarea mișcării naționale emancipative, aflată în pragul instituționalizării. Meritul său constă în a fi înțeles, măcar parțial, primejdia și de a o fi contracarat cu destul succes.

Sugestiv rămâne gestul domnitorului Ghica, în primăvara anului 1855, când – spre deosebire de omologul său muntean – a respins cererea autorităților militare austrice de a efectua lucrări topografice (de triangulare) pe teritoriul țării, prin mijlocirea propriilor ofițeri specialiști, gest motivat prin lipsa fondurilor bănești necesare pentru derularea acțiunii. Ulterior, el avea să-și facă un titlu de glorie din refuz, în timp ce acceptul lui Barbu Știrbei avea să fie aspru criticat, imediat după actul politic al Unirii Principatelor, de Ion C. Brătianu, nu atât pentru banii plătiți austrieșilor în contul lucrărilor, cât mai ales pentru faptul că „a dat țara în mâna dușmanilor noștri, ca să câștige mijloace strategice pentru a ne combate, în timp ce noi nu posedăm nici un exemplar al acestei hărți”⁴⁰.

Moderația și legalismul constatate, îndeosebi, în prima parte a mandatului lui Ghica, nu îngăduie exagerări și nu pot servi drept temeii aserțiunii potrivit căreia boierimea conservatoare ar fi fost protejată de domnitor. Dimpotrivă, interesele acesteia au fost cvasieludate până la detașare totală, în ultima parte a mandatului, de domnitorul care, motivând că țara trebuia „să facă și ea de la sine un pas înainte” atunci când puterile europene meditau la reorganizarea ei, a dispus, în decembrie 1855, desființarea robiei în Moldova (completând legiuirea lui M. Sturdza, din ianuarie 1844, când fuseseră eliberați țiganii statului și ai mânăstirilor), iar în februarie, anul următor, a inițiat întocmirea

București, Editura Academiei, 1972, pp. 291 și urm.

³⁹ *** **Memoriile Principelui Nicolae Suțu**, p. 248-249.

⁴⁰ L. Boicu, *op.cit.*, p. 290.

proiectului de lege privind libertatea presei, pe care tot el o blocase anterior. Abolirea robiei și instituirea libertății presei, două vechi deziderate ale mișcării revoluționare și naționale, îmfăptuite într-o vreme când „chestiunea română” se afla pe agenda diplomatică a marilor puteri europene, au avut un larg ecou în epocă și, în pofida limitelor generatoare de noi reproșuri și calomnii la adresa domnitorului⁴¹, au servit nemijlocit cauzei Unirii Principatelor.

Situat în perfectă corespondență cu „deschiderile” liberale (fie și inconsecvente sau incongruente) ale ultimului domnitor moldovean, programul de măsuri reformatoare inițiat, dezbătut și apoi adoptat, succesiv și în formă sintetică, de cele două *reprezentanțe naționale*, numite Divanuri sau Adunări ad-hoc ale Principatelor, în toamna anului 1857, a semnat, precum s-a observat deja⁴², un act cu valoare și forță juridică constituțională, oferind soluții problemelor cardinale cu care întreaga societate românească se confrunta, deopotrivă, în interior, ca și în afară. Măsurile ori direcțiile înscrise în acel program, desprinse din totalitatea proiectelor, pledoariilor sau documentelor anterioare, exprimau relația indisolubilă existentă deja între necesitatea modernizării societății românești și imperativul unirii celor două Principate, devenit, în reciprocitate, condiție *sine qua non* a îmfăptuirii celuiilalt obiectiv. O foarte sugestivă imagine a acestei simbioze, ilustrând totodată și logica populară a timpului, este oferită și de meditația scrisă a unui „român din București”, în cuprinsul unui document ce-i sintetizau gândurile sau argumentele.

Unirea, în viziunea lui, semnifica o sumă de avantaje – a se înțelege premise – pe multiple planuri, începând cu „mântuirea proprietății” astfel motivată: „<Unirea> e dezmoțirea și învierea industriei, care cuprinde în sine agricultura, negoțul și meșteșugurile (...); Unirea e zborul învățaturii..., e ridicarea Miliției la adevărata sa însemnătate; e înălțarea clerului la adevărata sa vrednicie..., e îmbunătățirea soartei slujbașilor (...) Unirea e singura unealtă și morală de a înființa îmbunătățirile cerute de starea în care ne aflăm; căci, spre a face aceste îmbunătățiri, trebuie să schimbăm năravurile și deprinderile cele învechite și să dezlăcuim prejudecăți înverșunate (...) Noua putere de viață națională le va

⁴¹ Al. Cretzianu, *op.cit.*, p. 51.

⁴² Gh. Platon ș.a., *Cum s-a îmfăptuit România modernă...*, p. 83.

stinge.... poporul nostru se va face un singur tot viu”⁴³. Prin urmare, atributele civilizației moderne, menite a compatibiliza societatea românească cu rigorile europene, puteau fi asigurate doar prin înfăptuirea prealabilă a statului național unitar, obiectiv major căruia i se subsumau – spre a fi apoi eșalonate gradual – toate celelalte.

Înțelegând perfect raportul dintre năzuințe și posibilități, în împrejurări politice care – fără a ignora acuitatea problemelor interne cuprinse pe ordinea de zi a dezbaterilor de la Iași – nu îngăduiau asumarea unor riscuri majore în fața „garanților” europeni, Adunarea moldavă, mult mai curajoasă în depășirea rostului ei consultativ, și-a sintetizat doleanțele destinate uzului extern care, împărtășite aidoma și de Adunarea munteană, au fost transmise inițiatorilor celui dintâi referendum național. Luciditatea sau clarviziunea și responsabilitatea deputaților moldoveni, recunoscute și apreciate de confracții lor de peste Milcov, îl vor fi determinat, mai târziu, pe istoricul Nicolae Iorga să-i așeze alături de oricare dintre parlamentarii europeni ai vremii⁴⁴.

În fine, se poate aprecia că dezbaterile și finalitatea celor două Adunări ad-hoc au reprezentat un important test preliminar asupra capacității românilor de a-și organiza viața – în orizont local și național – în perfect acord cu rigorile unei societăți moderne. De altfel, la nivelul opiniei publice continentale și al percepției generale asupra momentului istoric respectiv, s-a și observat, pe bună dreptate, că „Europa se află în prezența unui popor animat de un spirit liberal, dar și conservator totodată, care este <suficient de > matur pentru a se conduce singur”⁴⁵. Și chiar dacă jocul sau divergența intereselor politico-economice și geostrategice ale puterilor europene garante – ignorând parțial cerințele legitime ale românilor, cuprinse în rezoluțiile celor două Adunări – a condus la elaborarea și impunerea aceluia controversat act juridic extern din 7/19 august 1858, numit **Convenția pentru organizarea definitivă a Principatelor Române**⁴⁶, utilizatorii au dovedit tact și înțelepciune în aplicarea prevederilor sale restrictive, recurgând (atunci ca și mai târziu)

⁴³ **O aruncătură de ochi asupra Unirii Principatelor**, în vol. **Acte și documente...**, vol. III, București, 1889, p. 288-313.

⁴⁴ N. Iorga, **Istoria românilor**, tom IX, **Unificatorii**, București, 1938, p. 325.

⁴⁵ Gh. Platon, **Lupta românilor pentru unitate națională, 1855-1859. Ecouri în presa europeană**, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 261-262.

⁴⁶ **Acte și documente...**, vol. VII, București, 1892, p. 306-314.

la soluția *faptului împlinit*.

Inaugurată la 24 ianuarie 1859, prin decizia cvasiunanimă a românilor de a alege în fruntea Principatelor Unite pe unul și același domnitor, Alexandru Ioan Cuza, politica faptului împlinit nu a reprezentat altceva decât expresia voinței naționale, întărită prin forța actelor juridice interne și recunoscută cu timpul de statele europene, începând cu puterile garante. Nu este mai puțin adevărat că, prin actul Convenției de la Paris, adăugat normelor interne sau „regulamentare” rămase în vigoare, au fost asigurate societății românești cadrul legal propice pentru reformarea, înnoirea și organizarea instituțiilor statului în conformitate cu principiile administrației europene moderne, deschizând astfel calea afirmării spiritului de inițiativă și a progresului economic, politic și social, năzuit și slujit – după puteri și împrejurări – de generații întregi până atunci.

Altfel spus, Unirea Principatelor și lupta pentru înfăptuirea ei nu a reprezentat un scop în sine, ci s-a cuplat cu întreg efortul reformator, desfășurat *a la long*, în direcția creării organismului național, menit a înscrie pe harta lumii numele unui popor vrednic de respect și de tratament nediscriminator în relațiile cu celelalte state. Încât, privite și analizate în perspectivă istorică, reformele care au urmat actului politic din ianuarie 1859, indiferent de domeniu, motivație sau consecințe, „apar ca având o însemnătate tot atât de mare ca și actul propriu-zis al Unirii”⁴⁷, săvârșit prin dubla alegere a lui Cuza, moment declanșator în amplul proces al constituirii și organizării statului național român modern.

⁴⁷ Dan Berindei, *Epoca Unirii*. București, Editura Academiei, 1979, p. 156.